

DREPTUL LA UN PROCES CIVIL ECHITABIL PRIN PRISMA PRECEDENTULUI JUDICIAR

Marina ZARIJA, Facultatea de Drept

Even though not properly acknowledged or fairly regulated in the Moldovan legal system, reliance upon precedent is literally justified by predictability, stability, fairness, efficiency and the expectation that the law is just. The idea that similar cases should be treated alike is anchored in the assumption that one person is legally equal to any other. Therefore, similar circumstances should not be treated differently except for legally relevant and clearly justifiable reasons.

Equity as an abstract notion gains an empirical connotation exclusively throughout the precedent.

Actualitatea incontestabilă a subiectului abordat derivă din procesul de raliere a legislației naționale la standardele europene, determinat efectiv de aderarea Republicii Moldova la spațiul Consiliului European, precum și la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, fapt ce impune în mod imperios analiza și reformularea unei poziții bine chibzuite vizavi de precedentul judiciar și reconsiderarea statutului acestuia în cadrul asigurării unui proces civil echitabil.

Nou ca formulare „dreptul la un proces civil echitabil” a existat de-a lungul timpului, evoluând vertiginos de la etape incipiente identificatoare până la dobândirea unui conținut juridic autonom de o importanță covârșitoare. Universal recunoscut și consacrat pentru prima oară *expressis verbis* în Convenție (statuat în art. 6 §1), acesta denotă un caracter complex și implică interacțiunea organică a mai multor drepturi-garanții de ordin procedural: acces la justiție, egalitatea de arme, publicitatea procesului, termenul rezonabil, independența instanței, instanța investită de lege – veritabili indici, parametri reali și concreți de măsurare a gradului în care actul de justiție își atinge finalitatea.

În lucrare ne-am propus să cercetăm în mod diligent conținutul principiilor ce guvernează un proces civil echitabil în lumina Convenției, repercusiunile practice ivite și consolidate de jurisprudența prețioasă a Curții Europene pentru Drepturile Omului; de asemenea, elucidarea noțiunii, tipologiei, formei de aplicare a precedentului judiciar,

mecanismele de asigurare a practicii judiciare unitare întru garantarea securității raporturilor juridice. Noutatea științifică rezidă în tratarea unei teme a cărei importanță este mascată de cliché-ul subsidiarității și apartenenței la bazinul de civilizație juridică anglo-saxonă (*Common law*), de superficialitatea, aproape lipsa unor argumentări temeinice datorate nerecunoașterii *de jure* a precedentului judiciar în calitate de izvor de drept, rolul creator al jurisprudenței disimulându-se adesea în spatele aparenței interpretării legii. Pornind de la premisa că securitatea raporturilor juridice prezintă o deosebită importanță pentru încrederea legitimă a cetățenilor în activitatea instanțelor din perspectiva certitudinii și predictibilității dreptului, precum și eradicării arbitrarului, suntem în prezent martorii trecerii de la etapa secesionistă a puterii legiuitoare și puterii judecătorești la etapa complementizării mutuale, funcționale și rezonabile a celor două puteri. Astăzi asistăm la transformarea judecătorului național în judecător european și remarcăm datorită acestuia de a rescrie, ori de câte ori este nevoie, norma juridică națională după modelul celei europene, iar dacă este cazul chiar de a o sacrifica în favoarea celei europene, care se aplică cu întâietate fermă.

În urma unei analize sistemice a legislației naționale în vigoare, indubitabil constatăm prezența precedentului judiciar obligatoriu și a celui persuasiv (național și internațional), oglindit în: a) avizele consultative, deciziile CSJ, hotărârile obligatorii ale CtEDO; b) raționamentele neimperative ale instanțelor judiciare internaționale, opiniile disidente ale magistraților internaționali, hotărârile cu caracter explicativ ale CSJ. Fără a le descrie, hotărârile pilot nu pot fi nici ele ignorate.

Dezlegarea litigiilor nu poate fi condiționată de inexistența, coliziunea sau obscuritatea legii, tocmai din acest motiv jurisprudența (prin prisma *ratio decidendi*) are prerogativa și priceperea de a identifica sensul și scopul intențiilor legiuitorului. Loucaides, unul din judecătorii CtEDO, în una din opiniile sale disidente a punctat că „nu există o definiție a termenului de echitate în scopul aplicării Convenției și totodată nu trebuie să i se dea un înțeles strict tehnic”.

Astfel, jurisprudența vine în ajutorul normei juridice generale, impersonale, pentru a o face viabilă și pe deplin utilă, mai ales în condițiile unor lacune sau, dimpotrivă, inflații legislative, se generează o practică inconsecventă, hotărâri diferite pentru cauze similare.

După cum puterea judecătorească garantează justiția ca valoare fundamentală în statul de drept și că ea însăși stabilește legea aplicabilă și valabilă într-un caz concret, stabilește faptele și aplică dreptul acestor fapte, conform unei metode de interpretare adecvată, adică suficient de transparentă și previzibilă, găsesc oportună:

1. Specializarea judecătorilor – va avea un efect dublu, pe plan orizontal va limita și chiar va elimina situațiile de jurisprudență divergentă între completele aceleiași instanțe, pe plan vertical va fluidiza circulația informației, astfel încât judecătorii se vor putea informa operativ și reciproc cu privire la practica instanțelor superioare și de fond.

2. Stabilitatea completelor de judecată – pentru a menține o jurisprudență unică la nivelul aceleiași complet și un nivel ridicat al calității actului de justiție datorat experienței dobândită de judecător în cadrul specializării respective.

3. Motivarea hotărârilor – creșterea calității hotărârilor de control judiciar, pentru a se impune judecătorilor de la instanțele inferioare nu atât prin poziția în cadrul sistemului judiciar, cât prin forța argumentelor invocate. Evident, o motivare cu atât mai consistentă se impune când are loc un revirement jurisprudențial.

4. O soluție viabilă pentru descongestionarea instanțelor de un număr important de dosare este recomandarea pentru părțile litigante de a soluționa cauza prin intermediul medierii.

5. Învățământul profesional de calitate – pregătirea profesională trebuie să îi privească pe toți cei implicați în actul de justiție. În cazul instanțelor, ar putea fi organizate întâlniri regulate ale judecătorilor pentru: a se dezbate în cadrul învățământului profesional noile acte normative apărute, respectiv hotărârile pronunțate de Curtea de Apel. În cazul unor „valuri” de cereri, aceste întâlniri ar trebui să aibă loc imediat după sesizarea fenomenului, pentru a se discuta practica ce trebuie adoptată pe textul de lege aplicabil.

De asemenea, ar trebui organizate întâlniri regulate, pe materii, între judecătorii de la curțile de apel și cei de la instanțele de recurs (mai ales în situațiile în care curțile pronunță hotărâri în ultimă instanță), respectiv între judecătorii de la CSJ și cei de la curțile de apel. Obligatoriu, rezultatele întâlnirii trebuie publicate ca să fie accesibile publicului larg.

Se impune la fel cunoașterea jurisprudenței instanței supreme, a CtEDO și jurisprudența de referință a CJUE. În eventualitatea unei viitoare aderări a Republicii Moldova și la ordinea juridică comunitară asigurată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, s-ar evidenția faptul că dreptul comunitar are valențele unei ordini juridice interne, iar caracterul creator al jurisprudenței primează în fața celui interpretativ. Cursurile de formare profesională continuă trebuie să includă și seminare de practică neunitară organizate semestrial, cu participarea președinților de la colegiile corespunzătoare de la curțile de apel și CSJ.

În ciuda faptului că își are originea în dreptul englez, precedentul judiciar se bucură de o largă aplicabilitate în geografia juridică a lumii, fiind reglementat la cel mai înalt nivel, mai cu seama în legea supremă a numeroaselor state ca: Elveția, Israel, Austria, Croația, Scoția, Norvegia, Ungaria, Ecuador, Pakistan, Kenia ș.a. Diverse aspecte comparative au fost examinate, rațiunea acestei reconsiderări de amploare fiind una simplă: incertitudinea jurisprudențială subminează echitatea și alterează încrederea justițiabililor în justiție generată de lipsa de coerență, receptivitate, maleabilitate.

Urmărind cuantificarea calității actului de justiție moldovenesc din perspectiva CtEDO, conștientizăm că parcurgerea a două căi de atac nu ar trebui să fie necesară pentru a se obține aplicarea adecvată a legii, iar avantajele pe care le comportă aplicarea precedentului judiciar sunt semnificative (crearea unui mecanism ferm de autoreglare și identificare a defectelor justiției, certitudinea, stabilitatea, precizia aplicării legii).

Studiul nu a avut nici pe departe pretenția de a fi epuizat toate aspectele care compun o problematică atât de complexă și, în egală măsură, atât de fascinantă, și nici nu și-a propus un asemenea deziderat. Intenția a fost de a investiga și schița o imagine din care se poate desprinde care este dimensiunea contribuției pe care o aduce precedentul judiciar la asigurarea și garantarea unui proces civil echitabil.